

סימן ז'

אם מותר להיות ש"ץ, במי שדחה את חבירו,
בעת שבקש ממנו לרחוק אותו כדי שימות
כי אין לו כוח עוד לסבול את העוני והיסורים.

שאלה: מי יתנה תלאות וצרות יספר, מי יעלה מורא על ראשו
ויתאר כעת את אימת הכליה והשמד, ההרג והאבדון שביעתה
ללא הרף את אסירי עני וברזל שהגיעו אז בימי הרעה עד שערי מות,
אז בנפול עמנו ביד צר ואין עוזר לו, פקדונו בצר פחדים במעש
ובמחשבה, כי נלאינו נשוא אף וחרון, חמה וזעם שנשפך עלינו
ממרום, כלתה ונכספה אז נפשנו למצוא במות גואל ופדיה בשחת,
פי כשל כוחנו לסבול השאת והשבר, כי חשוב חשבנו שנתננו ה'
בידי לא נוכל קום.

כי מלבד הצרות והיסורים שניתכו על ראשינו בלי הרף על ידי
שונאינו ומנדינו שצמתו את חיינו ולא נתלו לנו מנוח, עוד
פצו עלינו פיהם בחרפות וגידופים ביהוד כשהובילו תחת משמר את
עובדי הכפיה לעבודת פרך, האומללים הללו היו מוכים ולוקים על כל
צד ושעל בידי נוגשיהם הארורים שימתרו לצעוד וללכת, ולפעמים
גם לרוץ אל מקום עבודתם, במקום שהעבדותם בעבודה מפרכת את
הגוף ומדכאה את הנפש, בעוד שהכריתו מהם את לחם חוקם ומנעו
מהם אוכל כדי להשיב את נפשם.

ויהי היום כשהובל מצעד גדול של עובדי כפיה לעבודתם, והימים
ימי כפור וקרח ולפני קרתו מי יעמוד, בפרט שהאומללים היו
עמופי בנאי בגדים דלים ולא יחס להם, והנגושים הארורים נוגשים
אותם בשוטים ובעקרבים לאמור, מהרו ללכת, ורגלי האומללים הללו
אינה רגל ישרה, כי נפוחים הם מרעב ומעמל הדרך, על כן מעדה

רגלם מדי פעם בפעם, כרעו גם נפלו ורכים מהצועדים לא הוסיפו קום, כי נפשם יצאה בענים.

והנה אחד מהצועדים האומללים הללו שנפשו מרתה עליו עד מאוד ורוחו נפלה בקרבו מרוב צער ויגון סבל ויאוש, בראותו את עשרות האנשים שכוחם אזל והם נופלים בלכתם כשהם מנפחים את נפשם ומשיבים את רוחם לאלקים, — קרא למרעהו האיש הצועד אחריו — אנא אחא, אם נא מצאתי חן בעיניך, ועשית עמדי חסד ואמת, אנא, אמן את כל כוחך ותן לי דחיפה עצומה עד שאפול לארץ, ואנא, תחזור, עוד דחיפותיך פעם ושתיים, אולי על ידי כך יאפס כוחו ואשאר לבסוף מוטל עלעל הארץ אין אונים ונפשי תצא מקרבי, כי כשל בי כוח הסבל לסבול את העוני והיסורים וטוב לי ממותי מחיי.

וידהי מדי דברו ככה אל רעהו פעם ופעמים, נכמרו רחמי האיש אליו, כי אמר בלבו, מה בצע בדמו ברדתו אל שחת במקודם או במאוחר, הלא באמת טוב המות מהחיים כאלו, ומכיון שהאיש הזה מציק לו בבקשתו אני רואה כי היטב חרה לו, וכי באמת חסד ואמת אעשה אותו אם אמלא בקשתו, ולכן החליט האיש למלא את בקשתו, וידחוף אותו בחזקה בכל כוחו פעם ופעמים, וכל פעם האיש נופל ארצה מלוא קומתו מחמת הדחיפות הללו, עד שלבסוף כשבאו למקום העבודה, היה האיש חלוש כל כך ואין אונים עד שצנח ארצה ונשאר מוטל ללא רוח חיים.

והנה לאחר שהאיר ה' פניו אלינו והמציא לנו ישע במגור כוח רשע, כשהתקרבו הימים הקדושים ימי הדין והמשפט בשלהי שנת תש"ד, והתחלנו לעשות את כל הסידורים כדי שנוכל להתפלל בצבור ברוב עם, חיפשנו או אחר איש שיוכל לעבור לפני התיבה בימים הנוראים שיהיה הגון וקולו ערב וכו' כנהוג מקדמת דנא בכל תפוצות ישראל למנות ש"ץ לימים הנוראים, והנה אחרי הרבה חיפושים הובא אלינו האיש הזה כדי שימונה להיות שליח ציבור לראש השנה ויום הכפורים, ונוכחנו לדעת כי מכל הבחינות הוא ראוי ומתאים למשרה כבודה זאת לעמוד ולהתחנן על עמו ישראל, אלא שנמצאו

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ג' סא

עליו עוררים לאמור, שפסול הוא להיות ש"ץ כדין הורג את הנפש, ונשאלתי אז אם מותר האיש להיות ש"ץ, והאם אין עליו לקבל תשובה מיוחדת על מעשהו אשר עשה, והאם קבלת התשובה תועיל לו שיוכל לקבל את המינוי, ומכיון שקשה היה למצוא אז חזן אחר, והיה שעת הדחק ממש, נתבקשתי על ידי השואלים לנחות לעומקא דדינא ולדלות מרגניתא דהיתירא על פי דינת של תורה בזו השאלה:

תשובה: הנה בשו"ע אר"ח סימן נ"ג סעיף ד' כתב המחבר: ש"ץ צריך שיהיה הגון ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה לעם ויש לו נעמימה וקולו ערב ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים, ע"כ.

וכתב הבאר היטב בס"ק ז': בילדותו, בתשובת הרא"ם סי' פ"ו דבש"צ דעלמא שאינו ש"ץ בתענית א"צ שיהא פרקו נאה אלא כל שעכשיו יש לו מע"ט אע"פ שבילדותו יצא עליו שם רע ואפילו עבד ע"ג כיון ששב בתשובה ראוי להיות ש"ץ קבוע וכ"כ הרש"ך ח"ב סימן קנ"ז, והר"א ששון סימן קנ"ז, ומהרש"ל בתשובה סימן כ' הסכים ג"כ דדוקא בתעניות ובמעמדות אבל בשאר ימים אפילו בקבע כל שאינו רשע ושהוא מרוצה לעם וקולו ערב ורגיל לקרות ממנין לש"צ, וכן תעלה להלכה המחבר יד אהרן דלש"צ דעלמא לא בעינן פרקו נאה וכל שראינו ששב בתשובה ראוי קרינן ביה וכ"פ רוב האחרונים, ועיין הר"ש הלוי חלק י"ד סימן כ"ח, וכך תעלה הע"ת ומסיים ונ"ל דאם גוזרין הצבור תענית אע"פ שאין עכשיו תענית צבור מ"מ לא יתפלל ש"צ כזה וק"ו בר"ה וביה"כ ע"ש.

ו"שם בשו"ע סעיף ה' כתב הרמ"א: מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ אבל אם עשה במזיד לא דמ"מ יצא עליו שם רע קודם התשובה (תשובת א"ז במסכת ברכות).

ובבאר היטיב ס"ק ח' כתב: עמ"ש בס"ק שלפני זה, אחד שהכה אשתו בעץ והיתה מעוברת ולא החשיך עד שמתה וניכר שמאותה הכאה מתה אין ראוי להיות ש"צ, כנה"ג וע"ת.

ובמג"א ס"ק ח' כתב: מותר להיות ש"ץ, דלא מקרי אין פרקו נאה אלא דוקא שהיה מועד לעשות דברים שאינן מהוגנים אבל מי שבאה לידו שגגה מעשה ומתחרט ע"ז צדיק גמור לכל (ד"מ א"ז) ומזה הלשון משמע דאפילו עבר פעם אחת במזיד ושב שרי עד שיהא מועד לכך ועבי"ד סי' ב' וצ"ע למה כתב רמ"א דבמזיד לא ור"א ששון סי' קנ"ז כתב בשם רא"ם סי' פ"ז דאפילו המיר ושב יכול להיות ש"ץ קבוע וכ"כ בכ"ה בשם מהר"א בתשוב' ב"י סימן ג' וע' ראב"ה ח"ב סימן מ"א והרי"ט ובמ"צ ח"א סי"ח כתב דמי שנעשה תוגר וחזר יכול להיות ש"ץ לכ"ע ורש"ל בתשו' סי' כ' כתב דלא בעינן כל המדות הללו אלא בת"צ ע"ש, וע' בתשוב' ר"ש הלוי חי"ד סי' נ"ה ורש"ך ח"ב סימן ק"ז, עכ"ל המג"א.

ועי' בעטרת זקנים על גליון האו"ח שכתב בסק"ג: מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג את הנפש כו', אבל אם עשה במזיד לא ודוקא שהרג נפש אז אין מועיל לו תשובה להיות כשר לש"ץ אבל אם עבר שאר עבירות בין אדם למקום שיצא מכלל הדת בילדותו ושב בתשובה שלמה כשר (מהרש"ל ב"ש סימן ב').

ומכ"ל זאת נראה לכאורה שבנידון דידן יש לאסור את האיש להיות ש"ץ, שהרי מפשטות לשון הרמ"א שהבאנו נראה ברור דאם הרג במזיד אפילו חזר בתשובה אין מועיל לו שיהא ראוי למנותו לש"ץ, וגם מהאי עובדא שהביא בבאר היטב באחד שהכה אשתו בעץ וכו', גם כן משמע לכאורה דלא מועיל לזה תשובה הואיל ועשה את הדבר במזיד, דאי בלא עשה תשובה מיירי, פשיטא דאינו ראוי להיות ש"ץ ומאי קמ"ל, אלא ודאי בעשה תשובה מיירי, דוחק לומר דלעולם בלא עשה תשובה קמיירי הבאר היטב, וקמ"ל דלא נימא שהיא מתה מחמת דבר ולא מחמת אותה הכאה, ונכשירנו להיות ש"ץ, זה ודאי דוחק דאי בלא עשה תשובה קמיירי, הרי עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא, דמכל מקום מאן יאמר לן דלא מתה מחמת אותה הכאה, ומהכ"ת נכשירנו, אלא ודאי בעשה תשובה קמיירי, ואפילו הכי אינו ראוי להיות ש"ץ הואיל ועשה מעשהו גר מעשהו במזיד.

ואפילו אם נתפוס כדעת המג"א שרצה לצדד דהיכא שעשה תשובה ומתחרט ה"ז צדיק גמור וכמו שדייק מלשון הד"מ וא"ז ודלא כדברי

הרמ"א כאן בשו"ע, מכל מקום **הרי המג"א עצמו הביא דברי הרש"ל בתשו'** סי' כ' **דלא בעינן כל המדות הללו אלא בת"צ**, וכמו שהובה ג"כ בבאר היטב שהבאנו לעיל, ואם כן **על אחת כמה וכמה בר"ה ויום הכפורים** כמו שהביא הבאר היטב בשם הע"ת, ולפי זה נראה דלת"צ ולר"ה ויוה"כ **גם המג"א מודה** דאין למנות מי שהרג את הנפש במזיד אע"ג שעשה תשובה, וכל עיקר מה שציידד המג"א להתיר למנותו לש"ץ אינו אלא למנותו לש"ץ בשאר הימים, מה שאין כן לת"צ ור"ה ויוה"כ, בזה גם המג"א מודה דאין למנותו אם הרג נפש במזיד אף שעשה תשובה, ודו"ק.

והנה בסנהדרין דף פ"ה ע"א גרסינן: בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו א"ל ואחר מי התירו אלא כבוד שמים עדיף הכא נמי כבוד שמים עדיף וכו' תא שמע היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקיללו חייב בא אחר והכהו וקיללו פטור והוינן בה מאי שנא בנו ומאי שנא אחר ואמר רב חסדא במסרבין בו לצאת ואינו יוצא רב ששת מוקי לה בשאין מסרבין בו לצאת אי הכי אחר נמי אחר גברא קטילא הוא והאמר רב ששת ביישו ישן ומת חייב הב"ע בשהכאו הכאה שאין בה שוה פרוטה והאמר רבי אמי אר"י הכהו הכאה שאין בה שוה לוקה מאי פטור דקאמר פטור ממון מכלל דבגו חייב בממון אלא בדינו הכ"נ בדינו אלא אחר היינו טעמא דפטור דאמר קרא ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך התינח קללה הכאה מנלן דמקשינן הכאה לקללה אי הכי בנו נמי כדאמר רב פינחס בשעשה תשובה הכ"נ בשעשה תשובה אי הכי אחר נמי אמר רב מרי במקוים שבעמך, (במקוים, הראוי להתקיים ולא זה שנגמר דינו, רש"י) אי הכי בנו נמי מידי דהוה לאחר מיתה (מידי דהוי לאחר מיתה, דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב וא"ת והתנן מכה לאחר מיתה פטור והכא מיחייב ליה אהכאה קתני הכהו וקללו היינו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה משום דבעינן חבורה ולאחר מיתה ליכא חבורה דליכא נפש דנפקא ליה לעיל מנפש ויוצא ליהרג איכא חבורה דחי הוא אלא דסופו למות, רש"י) מאי הוי עלה אמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי ר' ישמעאל לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו, עיי"ש היטב בכל הסוגיא.

והרמב"ם פרק ה' מהלכות ממרים הלכה י"ב פסק: מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים ועובדי עבירות אפילו נגמר דינן להריגה והם יוצאים ליהרג אסור להכותן ולקללם. ואם קלל או חבל בהן פטור ואם עשו תשובה הרי זה חייב ונהרג עליהן אע"פ שהרי הן יוצאין למיתה, במה דברים אמורים בבנו אבל אחר שבא והכהו וקלל אחר שנגמר דינו אע"פ שעשה תשובה הרי זה פטור הואיל והוא הולך למיתה ואם ביישו חייב בקנס המבייש.

ובשו"ע יו"ד סימן רמ"א סעיף ד' כתב המחבר: היו אביו ואמו רשעים גמורים ועובדי עבירה אפילו נגמר דינם להריגה ויוצאים ליהרג אסור לו להכותם ולקללם ואם הכה אותם או קללם פטור ואם עשו תשובה ה"ז חייב ונהרג עליהם אע"פ שיוצאים ליהרג, ובש"ך סק"ג כתב: במה דברים אמורים בבנו אבל באחר שבא והכהו וקללו אחר שנגמר דינו אף על פי שעשה תשובה פטור הואיל והולך למיתה ואם ביישו חייב קנס המבייש. טור ורמב"ם, עכ"ל.

הרי מבואר לנו מש"ס ורבותינו אשלי רברבי הרמב"ם והטור וכמו שהביא הש"ך, דמי שנגמר דינו למיתה ואיש אחר הרגו שאין עליו דין מיתה, ואם כן בנידון דידון, הרי על כל העדה כולה יצא הקצף על ידי הרוצחים הארורים ימ"ש, שגמרו אומר להרוג ולהשמיד את כל עם ישראל באמרם לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, אם כן לכאורה הוי כאן כמי שנגמר דינו למיתה ופטור, ולפי זה לכאורה אין לדון את האיש הדוחף כרוצח במזיד מכיון שאין דין רוצח עליו דהוי כנגמר דינו למיתה, ולכל היותר יש לדונו כרוצח בשוגג, ורוצח בשוגג שהרג את הנפש ועשה תשובה הרי תשובתו מועלת לו להיות ש"ץ וכמו שפסק הרמ"א באו"ח סימן נ"ג סעיף ה' דמי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ.

ולפי זה בנידון דידן יש לנו להורות להתירה, דאף שדחפו במזיד מ"מ דין שוגג יש לו, וכמו שביארנו דבנידון דידן הוי כמו נגמר דינו למיתה, ואם כן יש לו רק דין שוגג והוי כמי שבאה לידו שגגת מעשה ומתחרט ה"ז צדיק גמור לכל, כמו שכתב המנ"א שם בס"ק ח', ובפרט שיש לנו לצרף

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ג' סה

להתירה גם דעת המג"א שדעתו נוטה דאפילו היכא שהרג במזיד ממש מהני תשובה כדי למנותו לש"ץ וכמו שדייק שם מלשון הד"מ וא"ז ודלא כהרמ"א בשו"ע.

אולם עדיין צריכין למדעי להיתרא. חדא שהרי ביארנו לעיל דאפילו היכא שעשה בשוגג תשובה מועלת למנותו להיות ש"ץ, **כל זה הוא בשאר הימים מה שאין כן למנותו לת"צ** ועל אחת כמה וכמה לראש השנה ויום הכפורים ימי הדין והמשפט, לא מן הדין הוא להיתרא, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הבאר היטב.

ועוד נראה דאין לדמות גזירת הרשעים הארורים להיכא דנגמר דינו ליהרג. דמי שנגמר דינו ליהרג הרי קרוב לודאי שהמלכות תקיים את פסק הדין מה שאין כן בניהון דידן אף שהרשעים הארורים הללו גזרו גזירת השמד על ישראל מכל מקום הרי אנן סהדי שרבנים ניצלו וכל אחד ואחד חיפש ריוח הצלה וכל מיני טעדיקי להנצל, אם כן מאן יאמר לן שהאיש הזה הנדחף נגזר עליו דין מיתה אולי ה' מצליח לצאת חיים מגזירת שמד זי, וחז"ל הלא קבעו לנו אפילו חרב חדה מונחת על צווארו אל יתיאש מן הרחמים, ואם כן לכאורה ודאי האיש הדוחף יש לו דין של רוצח במזיד, ואין לדמותו כלל להיכא שנגמר דינו למיתה, ולאשוויי מהאי טעמא כשוגג.

וגרורה מזו חזינן דאפילו היכא שנגמר דינו אסור להורגו, דכל עיקר דין זה הוא רק **ביוצא ליהרג,** בכהאי גוונא הוא דהוי הדין דאם הרגו פטור, אבל בנגמר דינו לבד לא סגי לפוטרו, וכן משמע פשטות לשון הברייתא בסנהדרין דף פ"ה ע"א שהבאנו דגרסינן שם תא שמע היוצא ליהרג וכו' בא אחר והבהו וקיללו פטור, דמשמע מזה בהדיא דרק ביוצא ליהרג הוי דינא הכי מה שאין כן בנגמר דינו לבד ועדיין אינו יוצא ליהרג, וכן מוכח גם כן לשונו הזתב של הרמב"ם שהבאנו לעיל, שהרי כך כתב שם בפרק ה' מהלכות ממרים הלכה י"ב, מי שהיו אביו ואמו רשעים וכו' אפילו נגמר דינו להריגה והם יוצאים ליהרג, הרי גם כן דייק דוקא למינקט, והם יוצאים ליהרג" אבל בנגמר דינו לבד לא סגי". וגם בשו"ע ביו"ד הנ"ל שהבאנו נקט גם כן כך: "אפילו נגמר דינם להריגה ויוצאים ליהרג".

אם כן לפי זה אפילו אם נתפוס לומר דבנידון דידן מכיון שהרשעים ימ"ש גמרו אומר להשמיד ולהרוג את עמו ישראל ולכן יש לכל אלה שניתנו בידם דין של נגמר דינו, מכל ודאי אין להם דין של יוצא ליהרג ואם כן ודאי שהתורג את הנפש כמו בנידון דידן הוא חייב, כיון שהנדחף לא היה יוצא ליהרג כלל.

וראייתי בספר בן ימין סימן ל' באחד שנידון למיתה למלכות אינדיעי, והיה איזה ימים במשמר עד שיתלוהו, והשב הנידון שיהיה זה חילול השם ובזיון למשפחתו ולעם ישראל, לכן ציוה שיביאו לו לבית מאסרו סם המות כדי שיתאבד בו לדעת, עיי"ש שנשאל אם מותר לעשות כן, והשיב שם שלאיש אחר מותר להביא לו סם המות כפי שביקש, ואינו אלא גורם בעלמא, שהרי ביד הנידון לא לשתות את סם המות הזה, ואי משום דהאיש המביא קעבר משום לפני עור לא תתן מכשול, דהרי הוי כאן כתרי עברי דנהרא, דהרי הנידון עצמו אינו יכול להשיג את הסם, מכל מקום כיון דהוא עצמו מותר לו לאבד עצמו לדעת כמו שפסק בשו"ע יו"ד סימן שמ"ה ס"ג גדול המאבד עצמו לדעת והוא אנוס כשאל למלך אין מונעין ממנו כל דבר, אם כן מותר לאיש להביא לו הסם ואין כאן משום לפני עור, כיון דהנידון מותר לו לעשות זאת.

ונראה דבנידון דידן גם כן יש לראות את הדוחף רק כמי שגרם את מיתתו ולא כרוצח ממש שהרי חזינן שהנדחף לא מת מיד לאחר הדחיפה, אלא שעדיין עצר כוח להמשיך במצעד עם יתר הצועדים עד מקום העבודה ורק אחר כך כשהגיע למקום צנח ומת, אם כן מאן יימר לן שהוא מת מחמת דחיפות הללו, הרי יתכן שגם בלאו הכי היה מת, נמצא דיש לראות את הדוחף רק כמי שגרם למותו לכל היותר ולא כרוצח ממש, ואין לדמותו כלל להאי עובדא שהביא הבאר היטב בסימן נ"ג באו"ח ס"ק הבאתי דבריו לעיל, באחד שהכה אשתו בעץ והיתה מעוברת ולא החשיך עד שמתה וניכר שמאותה הכאה מתה אין ראוי להיות ש"צ, דהתם בהך עובדא הרי הכה כל הומן, ולא החשיך עד שמתה, אבל בנידון דידן הרי רק דחף אותו כמה פעמים בדרך הליכתו והאיש לא מת מיד לאחר הדחיפה, אלא המשיך עוד ללכת עם יתר הצועדים, בזה ודאי אין לראות אותו כרוצח ממש

במזיד, אלא יש לראותו לכל היותר רק כמי שגרם למותו של חברו, ועל זה בדאי מהני תשובה בכדי להכשירו לש"ץ, דרק מי שהרג את הנפש בידיים ממש הוא חייב אבל הורג על ידי גרמא פטור וכמו שפסק הרמב"ם בפרק ג' מהלכות רוצח הלכה י' דהכופת את חברו והניחו ברעב עד שמת או שכפתו והניחו במקום שסוף הצינה או החמה לבוא לשם ובאה והמיתתו וכו' בכל אלו אין ממיתין אתו, ואם כן בנידון דידן הדחיפות הללו מכיון שהן עצמן לא המיתו יש לראותן רק כמו שכפתו והניחו ברעב וכו' שמנה הרמב"ם דאין ממיתין אותו.

ואף שהרמב"ם שם פסק דאף אלו אין ממיתין אותו הרי הוא רוצח, ודורש דמים דורש ממנו דם, עיי"ש ברמב"ם, מכל מקום נראה דתשובה ודאי מהני על זה בכדי להכשירו להיות ש"ץ, ואין זה כמו מי שהמית במזיד ממש שהעלו האחרונים דלא מהני תשובה בכדי למנותו ש"ץ לת"צ וק"ו לר"ה ויוה"כ, הביאם הבאר היטב שהבאתי לעיל, אלא ודאי דבנידון של הורג נפש על ידי גרמא ודאי דמי הוא להורג נפש בשוגג דמהני תשובה למנותו לש"ץ אפילו לימים הקדושים.

אמנם תשובה חמורה יש להטיל על הרוחף שיקבל עליו לפני שיוכשר למנותו לש"ץ דבר מדין שיש לראות את מעשהו כמי שגרם למותו של חברו, שהרמב"ם מכנהו בשם רוצח ודורש דמים דורש ממנו דם, כמו שכתב הרמב"ם שם, אף דעל עצם הדחיפה יש לומר שהוא פטור דזה דומה למה דתניא בבבא קמא דף צ"ג ע"א הכני פצעני על מנת לפטור פטור, מכל יש לראות את הדחיפה בנידון דידן כגרם מיתה כאמור ויש לו עליו לקבל על עצמו תשובה שלימה על עבירה זו.

ועי' בשו"ת חקת חיים סימן פ"ג בנידון אחד שהוא מוכתב למלכות להורגו וברח, ואמר האיש הבורח לאחד שימסור אותו למלכות, כי חשב שבין כך וכך המלכות תפוס אותו וסופו למיתה ולמה לא ירויח ידידו את הפרס שהמלכות קבעה בעד ראשו, עיי"ש שנטה לאיסור, והוא כמו שביררנו לעיל דאינו דומה נגמר דינו ליוצא ליהרג.

ומכ"כ זאת הוריתי שהאיש הזה **צריך לקבל עליו תשובה שלימה** וכמו **דאיתא באור זרוע הגדול** במסכת ברכות סימן קי"ב, **דכהן שהרג את הנפש ועשה תשובה כשר הוא לעבודה, ותפלות הן כנגד תמידין, לכן ודאי גם בש"ץ מהני תשובה, ותשובה זו תהני לו אפילו למנותו לש"ץ לת"צ ולר"ה ויהי"כ כמו שבררתי שאין לדון אותו כרוצח במזיד דלא מהני תשובה למנותו לש"ץ לר"ה ויהי"כ, אלא יש לדון אותו כמי שהרג על ידי גרמא וכמו שביררתי.**

כמו כן הוריתי **שלאחר תשובתו יטבול במקוה טהרה** כדי לטהרו וכמו שכתוב **זרקתי עליכם מים טהרים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, ואז ימחה הקב"ה פשעיו כעב וחסאותיו כענן, ושומע תפילה ישמע תפילתו ויאזין צעקתו.**

ואמנם הנ"ל לאחר שקיבל עליו כל סדר התשובה שהוריתי **התפלל בימים הקדושים בבכיות גדולות ואנחות, ובין המתפללים היו הרבה חיילים יהודים מרוסיא שבאו לבית הכנסת להתפלל יחד עם אחיהם שהיו נתונים בצרה ובשביה, וגם הם נתעוררו הרבה על ידי תפלתו של הש"ץ הזה שהתפלל בלב גשבר ורוח נכאה ובקול ערב לוקח נפשות.**

ודר' עליון יעבור פשע שארית נחלתו, יזכור אהבתם ויחיה זרעם שלא תאבד שארית יעקב, יפדם מכל גזירות קשות ויושיעם ברחמיו הרבים להחיש למו פדות וישע, להאיר פניו על מקדשו השמם ולבנות חומות ירושלים, לבנות הנהרסות ולנטוע הנשמה, לקבץ נדחי פזורי עמו לציון לכונן זבול מקדשו בראש הרים, להשיב כהנים לעבודתם ולוים לשירים וזמרים במהרה בימינו אמן ואמן.